

Pirkko Järvelä ja Pekka Junkala

Seniorit maaseutukulttuurin toimijoina

Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus
Kokkola 2006

Chydenius-instituutin selvityksiä 2/2006
ISBN 951-39-2585-4 (pdf)
ISSN 1795-6641

Esipuhe

Raportti on osa laajempaa valtakunnallista tutkimusta Seniorit maaseutukulttuurin voimavarana, jota Chydenius-instituutissa – Kokkolan yliopistokeskuksessa viedään eteenpäin professori Kari Ilmosen johdolla.

Käsillä olevan kvalitatiivisen osion tavoitteena on selvittää Keski-Pohjanmaan maaseudulla asuvien senioreiden aktiivisuuden nykytilaa, osallistumishalukkuutta ja edellytyksiä maaseutukulttuurin parissa. Selvityksen pohjalta hahmotellaan kehittämistoimenpiteitä, joissa ikääntyvät ovat aktiivisia toimijoita.

Suomen Kulttuurirahaston Keski-Pohjanmaan rahastoa ja Chydenius-instituutin kannatusyhdistystä kiitämme rahoituksen myöntämisestä. Selvitystyön ohjauksesta ja käsikirjoituksen kommentoinnista kiitämme professori Kari Ilmosta.

Erityisesti haluamme kiittää seuraavia haastateltuja aktiivisia senioreita, joita ilman tämä selvitys ei olisi ollut mahdollinen: Heikki Hurskaista Nivalasta, Heikki Kankaanpäästä Sievistä, Eila Kujalaa Halsualta, Erkki Kujalaa Toholammilta, Oiva Luhtaselaa Ylivieskasta, Viljo S. Määttälää Toholammilta, Sanni Puronahoa Kaustiselta, Irja ja Matti Tunkkaria Vetelistä ja Irma Vanhalaa Ullavasta.

Kokkolassa kesäkuussa 2006

Pirkko Järvelä ja Pekka Junkala

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Ikääntyvät voimavarana	7
3	Toiminnan kirjo	9
4	Maaseutu toimintaympäristönä	11
5	Sukupolvet erossa ja yhdessä	14
6	Aktiivisuus – passiivisuus	15
7	Aktivoimisen keinoja	18
8	Kehittämistoimenpiteitä	21
	Kirjallisuus	22

1 Johdanto

Ikääntyvät ja maaseutu liitetään usein yhteiseen mielikuvaan. Maaseutupuhunnoissa ikääntyvien rooli näyttäytyy usein varsin negatiivisena: ”maaseudun ikärakenne on vinoutunut”, ”maaseutu eläköityy”, ”maaseutu katsoo menneisyyteen”. Kärjistäen voi sanoa, että ikääntyvät näyttäytyvät muita ikäryhmiä useammin maaseudun ongelmien vertauskuvana. Ikääntyvien kautta puhutaan maaseudun passivoitumisesta ja pysähtymisestä, vaikka ikärakenteen muutos ei välttämättä merkitsekään paikallisen kansalaisaktiivisuuden vähenemistä.

Maaseudun ikärakenne on muuttunut merkittävästi 1960-luvulla alkaneesta ”suuresta muutosta” lähtien. On kuitenkin syytä kysyä, missä määrin maaseudulla asuvien aktiivisuuspotentiaali on muuttunut tämän yhteiskuntarakenteen muutoksen seurauksena? Lähemmin tarkasteltuna maaseudulta löytyy runsaasti esimerkiksi yhdistystoimintaa, joka tavoittaa huomattavan osan ikääntyvästäkin väestöosasta.

Ikärakenteen muutoksen ohella myös käsitykset iästä ovat muuttuneet. Nykyisin esimerkiksi 60-vuotiaaseen liitetään toisenlaisia ikäodotuksia kuin 50 vuotta sitten (esim. Julkunen 2003). Ihmisen aktiivinen kausi ei lopu eläkeikään, vaan sen katsotaan jatkuvan lähes koko ihmiselämän mittaisena. Jos ikään ja vanhenemiseen liittyy edelleenkin voimakkaita tunteita, asenteita, ennakkoluuloja ja myyttejä, suhtautuminen itse ikääntyviin on myös ristiriitaista. Samaan aikaan, kun esimerkiksi kokemusta omaavien ikääntyvien työmarkkina-arvoa pidetään alhaisena, kokemuksellista tietoa arvostetaan suuresti ammatillista pätevyyttä ja työelämää koskevissa nykyteorioissa. (Huuhtanen 2001.) Sama ristiriita sisältyy laajemminkin ikääntyvien yhteiskunnalliseen asemaan: ikääntyvien pääoman arvo ymmärretään, mutta sitä ei haluta tai osata hyödyntää esimerkiksi kehittämishankkeissa.

Usein stereotyyppiset käsitykset ohjaavat toimintaa enemmän kuin kokemukseen tai tutkimukseen perustuva tietämys. Tutkimuksen kautta stereotypioita voidaan yrittää murtaa ja maaseudun ikääntyvä väestö voidaan nähdä aktiivisina toimijoina, maaseudun kehittäjinä ja yhteisöllisenä voimavarana – ei taakkana vaan maaseudun kehittämisresurssina.

Tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa *Keski-Pohjanmaan maaseudulla asuvien ikääntyvien ihmisten aktiivisuuden nykytilaa ja edellytyksiä ja toiveita olla mukana kehittämässä ja luomassa maaseutukulttuuria aktiivisemmin ja monipuolisemmin*. Tutkimus toteutettiin laadullisin tutkimusmenetelmin puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Kysymysteemat käsittivät maaseutukulttuurin toimintakenttiä sekä ikääntyvien halukkuutta ja roolia maaseudun kehittämistyössä. Senioriaktiivien omakohtaisten kokemusten kautta avattiin näkökulmia myös maaseutukulttuurin yleiseen kehittämiseen. Tarkoituksena on myös hahmotella joitakin kehittämistoimenpiteitä.

Haastateltaviksi valikoitiin *kymmenen aktiivista keskipohjalaista maaseutukulttuurin parissa toimivaa tai toiminutta yli 60-vuotiasta henkilöä*. Haastattelut toteutettiin kesän 2005

aikana. Haastatellut valikoituivat avainhenkilöiden ehdotusten pohjalta ja valinnassa pyrittiin alueelliseen kattavuuteen. Haastattelut kestivät noin 1–2 tuntia ja tutkimusaineistoksi muodostui 76 liuskaa litteroitua tekstiä. Aineistosta on tutkimusraportissa nostettu esiin haastatteluissa toistuvia teemoja ja näkemyksiä mutta myös haastateltujen elämäkokemuksen mukanaan tuomia yksittäisiä mielipiteitä ja kehittämissideoituja.

2 Ikääntyvät voimavarana

Vanhuskäsitykset ovat historiallisesti muuttuvia. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ja kehityskaaret muokkaavat ikääntymiskäsityksiämme ja nämä muutokset heijastuvat myös ikäihmisiin liittyvissä nimityksissä (vanhus, ikääntyvä, seniori, jne.). Ikääntyvät itse kokevat että 60–70 -vuotiaat eivät ole vanhuksia. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan ikääntyvät eivät omaksu enää vanhusroolia, vaan he harrastavat, matkustele-
vat, kuluttavat ja oppivat uutta. Ikääntyvä-verbin johdannaisista tuotetuilla nimityksillä kätketäänkin vanhenemiseen aiemmin liitettyjä negatiivisia merkityksiä (Tuorila 2004, 36). Haastateltujen mielestä työelämästä poissiirtyminen ei nykyään tarkoita sitä, että pitäisi jättää muutkin aktiviteetit.

Sitten tämä ikäihmisten käsite on tällä hetkellä käymistilassa. Esimerkiksi seurakunnalla kun on näitä vanhusten kerhoja, niihin ei tule kuin 80–90 -vuotiaita. Eli harvat 65 -vuotiaista kokee itseään vanhuksiksi. He kokevat, että tässä ollaan vielä aktiivi-ikäisiä eikä mennä näihin kerhoihin mukaan.

Haastatellut pitävät ikääntyvää väestöä kantavana voimana, ei ainoastaan eläkeläisten toiminnoissa, vaan monissa yhdistyksissä. Etenkin talkootyössä ikääntyvät ovat vahvasti mukana. Työssäkäyvät ja nuoret ovat liiaksi sidottuja työhön, kouluun ja perheeseen, joten aikaa harrastuksille ei jää. Työuransa päättäneillä sen sijaan on aikaa ja in-
nokkuutta olla taustavoimina yhdistysten organisaatioissa ja hallinnoissa vastaamassa esimerkiksi talousasioista.

Voimavarakäsitettä on käytetty viime aikoina yleisesti yhteiskuntakeskustelussa. Yhteiskunnan voimavarana on nähty vaikkapa nuoret, yritysjohtajat tai maahanmuuttajat. Viime aikoina voimavaraksi on yhä useammin nostettu ikääntyvät. Tosin voimavarapuhunta on jäänyt usein poliittiseksi retoriikaksi. Ei ole selitetty, mitä voimavaralla tarkoitetaan tai miten voimavarat konkreettisesti saadaan hyödyttämään yhteiskuntaa. Näin on käynyt myös ikääntyvistä puhuttaessa.

Ikääntyviä ei ole tutkittu Suomessa laajemmin voimavaranäkökulmasta, vaikka tutkijat ovatkin esittäneet puheenvuoroja aiheesta (Heikkinen & Marin 2002, 7). Esimerkiksi teoksissa Senioriteetti voimavarana (1998) ja Vanhuuden voimavarat (2002) esitetään eri tieteenalojen näkökulmista kiinnostavia jatkotutkimuksiin innostavia pelinavauksia. Näissä artikkelikokoelmissa ikääntyvät nähdään sekä oman elämänlaatusensa ylläpitämisen voimavarana että laajemminkin yhteiskunnallisena mutta sellaisena riittämättömästi hyödynnettynä resurssina.

Ikääntyvien voimavarat voidaan jakaa neljään osa-alueeseen: *psykofyysisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin*. Psykofyysiset voimavarat näkyvät lähinnä ikääntyvien toimintakyvyn ja arjesta selviytymisen sujuvuutena: terveydentilana ja aktiivisuutena. Ikääntyvien terveydentilaa on tutkittu Suomessa runsaasti ja sen pohjalta on laadittu lukuisia edistämiskampanjoita ja ohjeistuksia. Ikääntyvien suhteellinen terveydentila onkin parantunut merkittävästi viime vuosikymmeninä ja se on osaltaan ollut lisää-

mässä ikääntyvien mahdollisuuksia jatkaa aktiivisina kansalaisina entistä iäkkäämmiksi.

Taloudelliset voimavarat muodostuvat elämän varrella hankitusta omaisuudesta ja varallisuudesta. Ikääntyvien yhteisölliset voimavarat puolestaan ovat muodostuneet elämän aikana sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ihmisten kanssa. Sosiaalisten voimavarojen ylläpitäminen edellyttää jatkuvaa aktiivisuutta, jota ikääntyvillä esimerkiksi työelämästä eläkkeelle siirtyminen voi taannuttaa. Toisaalta työelämässä hankittu sosiaalinen pääoma voi olla ikääntyvälle eläkkeelläkin mitä suurin voimavaratekijä.

Kulttuuriset voimavarat ovat hyvin moniulotteisia ja vaikeammin mitattavissa. Ne ilmenevät toimintavalmiutena, kulttuurisina valintoina ja elämäntyyleinä sekä kykynä jakaa kulttuurista tietoa ja taitoa. Ikääntyvien laaja elämäkokemus tarjoaa pohjan tämän osa-alueen siirtämiseksi nuoremmille sukupolville kulttuurisena pääomana.

Kaikki voimavarojen osa-alueet ovat ikääntyvän oman hyvinvoinnin kannalta oleellisia. Maaseutukulttuurin kehittämisen kannalta ikääntyvien sosiaaliset ja kulttuuriset voimavarat tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia paikallisten yhteisöjen kehittämiseen. Voimavarat ovat tavallaan varantoja, inhimillistä pääomaa, jonka voi tiedostaa, mutta jonka kokonaiskuvan arvioimiseksi ja kehittämistarpeiden tunnistamiseksi tarvitaan empiiristä tietoa.

3 Toiminnan kirjo

Haastateltujen aktiivisuus ulottuu julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin eri toimintoihin. Julkisella sektorilla aktiivisuus painottuu kunnallisiin ja kirkollisiin luottamustoimiin, yksityisellä sektorilla yritysten, säätiöiden tai rahastojen johtokuntiin. Kolmannen sektorin toiminnoissa kaikki haastatellut ovat olleet tai ovat edelleenkin aktiivisesti mukana. Yhdistystoiminnan kenttä muodostuu heillä perinteisistä yhdistyksistä ja järjestöistä, kuten kotiseutuyhdistyksistä, eläkeläisjärjestöistä, uskonnollisista yhdistyksistä, kyläyhdistyksistä, liikunta- ja urheiluseuroista, nuorisoseuroista, kulttuuri-, ja taideyhdistyksistä, ammattiyhdistystoiminnasta, hyväntekeväisyysjärjestöistä sekä sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Useilla on kokemusta myös hanketoiminnasta joko toiminnallisella tai ideointi- ja ohjausryhmätasolla. Haastateltujen aktiivisuus painottuu etenkin kunta- ja aluetasolle. Muutamat ovat mukana myös valtakunnallisissa organisaatioissa.

Haastateltujen aktiivisuus luottamushenkilöinä ja yhdistysaktiiveina on kestänyt pisimmillään yli 30 vuotta. Tyypillistä haastatelluille senioreille on, että he ovat perustajajäsenenä, vastuunkantajina ja ideanikkareina useissa yhdistyksissä, mutta näiden lisäksi he toimivat myös rivijäsenenä tai kannatusjäsenenä monissa eri yhdistyksissä. Useat haastatellut personoivat keskipohjalaisiksi ”kulttuurihenkilöiksi”, toisaalta useat maaseutukulttuurin toiminnot saavat hahmonsä näiden henkilöiden kautta.

Luottamustoimien ja rivijäsenyyden välille haastatellut tekivät selvän eron:

Mää en oo luottamustehtävää ottanu harrastuksena. Se ei oo harrastus, siihen pitää paneutua kunnolla.

Onhan täälläkin paljon ikääntyviä kunnan luottamustehtävissä. Moni aloittaa ne vasta eläkkeelle jäätyään. Esimerkiksi täällä valtuuston puheenjohtaja on eläkkeellä. Luottamustehtävät ovat semmoisia, että niihin pitää käyttää aikaa ja sitä ei nykyään työelämässä ole. Etenkin jos olet puheenjohtajatehtävissä.

Kunnallisiin luottamustoimiin osallistumisessa pitäisi haastateltujen mielestä kuitenkin olla ”toimikausikatto”. Työelämänsä aikana aktiivisesti mukana olleelle seniorille on työelämän jälkeen ”terveellistä” kohdistaa energiaansa muihin toimintoihin, kuten vapaaehtoistyöhön. Toisaalta kunnallispolitiikassa tarvitaan ikääntyvien elämäkokemusta ja tietoja.

Valtakunnan tasolla ikääntyvät osallistuvat aktiivisimmin eläkeläisyhdistysten, uskonnollisten yhdistysten, sosiaali- ja terveysjärjestöjen, maanpuolustusyhdistysten ja kotiseutu- ja asuinalueyhdistysten toimintaan (Hanifi 2005, 173). Haastateltujen mielestä keskipohjalaisten ikääntyvien harrastaminen ja osallistuminen yhdistys- ja järjes-

tötoimintaan noudattaa valtakunnallista suuntausta. Haastateltujen nimeämät yleisimmät ikääntyvien aktiviteetit Keski-Pohjanmaalla ovat:

Yhdistys- ja seuratoiminta

- urheiluseurat (hiihto, ravi, pesäpallo ja yleisurheilu)
- hyväntekeväisyysjärjestöt
- nuorisoseurat (näytelmäharrastus)
- maa- ja kotitalousnaiset
- kylä- ja asukasyhdistykset
- maaseutuseura
- kotiseutuyhdistykset
- uskonnollinen toiminta (diakoniatoimikunnat)
- eläkeläisjärjestöt (retket ja päiväkahvitilaisuudet)
- kansanterveydelliset yhdistykset (sydänyhdistys, syöpäyhdistys)

Muu toiminta

- seuratanssit
- koiraharrastukset
- lausuntapiirit
- metsästys ja kalastusharrastukset
- osallistuminen kulttuuritapahtumiin
- kävelylenkit ryhmissä
- raviharrastus
- erilaiset hankkeet (ohjausryhmätyö ja osallistuminen hankkeen toimintoihin, myös ideointi)

4 Maaseutu toimintaympäristönä

Maaseudulla harrastaminen ja toimiminen yhdistys- ja järjestökentällä on muuttunut viime vuosina. Haastateltujen mielestä sitoutuminen yhdistys- ja järjestötyöhön ja sen hallintoon on nykyään lyhytkestoisempaa eikä uusia henkilöitä ole toimintaan kovin helposti houkuteltavissa. Heikkalan (2001, 75–76) mukaan nykyaikana vapaaehtoisuudessa sitoudutaan herkemmin rajattuihin projekteihin yhdistysten ja järjestöjen ikäsuushankkeiden sijaan. Harrastaminen on myös eriytynyt ja etenkin nuoret ihmiset liikkuvat yhä enemmän harrastuksissaan kotikunnan rajojen ulkopuolelle.

Yleisesti koko maata ajatellen kanssakäyminen on vähentynyt ja harrastukset eriytyneet: ikääntyvillä omat harrasteet, nuoremmilla omat. Ajattelutapa on suosinut sitä, että ikäryhmät toimivat erillään. Meidän (ikäntyvien) toiminnoissa on vähäinen määrä nuorempia ja lapsia. Sukupolvien välistä kuilua ei ole tietoisesti yritetty vähentää.

Haastatteluissa nousee esiin huoli maaseudun tyhjenemisestä, mikä johtaa väistämättä siihen, että jotkut maaseutukulttuurin toiminnot yksinkertaisesti hiipuvat ja harrastajamäärät vähenevät. Ihmisten ja palveluiden väheneminen vaikuttaa yleiseen ilmapiiriin, jolloin aktiivisuuden taso latistuu ja vähäisetkin toimijat vetäytyvät. Aktiivisuuden kasaantuessa samoille henkilöille ja aktiivisten toimijoiden voimavarojen tai terveyden alkaessa hiipua haastatellut kysyvätkin: kuka ottaa vetovastuun maaseutukulttuurin eri toiminnoista?

Usein olen huolestunut siitä, että entä kun nämä nyt 60–70 -vuotiaat aktiivit vanhenevat eivätkä luonnollisesti jaksaa olla tekemässä, niin onko jatkajia olemassa? Tietysti ihmisen luonnollisen kehityksen kautta tapahtuu sitä, että kiinnostutaan perinteestä ja vanhoista asioista ja usein tämä kiinnostus omia juuria kohtaan herää. Aina tulee olemaan se pieni joukko, mutta tosi pieni joukko, joka esimerkiksi tätä perinnettä vaalii. Veikkaisin kuitenkin, että monet toiminnot loppuvat tämän sukupolven myötä. Tietysti harrastetaan sitten jotain muuta, mutta mitä? Viihteellisyys ja pinnallisuus on varmaan se suunta mihin ollaan menossa...

Haastateltujen kuvatessa kuntiensä vapaa-ajan organisoitunutta toimintaa kaikissa ikäryhmissä keskeisimmiksi toiminnoiksi nousivat kansalaisopistot, musiikkiharrastukset ja urheiluseurat.

Maaseudulla kansalaisopistot tarjoavat monipuolisia harrastusmahdollisuuksia kaikille ikäryhmille. Haastateltujen mielestä esimerkiksi kansalaisopistojen näytelmätoiminta ja kädentaitoihin liittyvät harrasteet ovat tärkeitä itsensä kehittämisen keinoja, joissa myös eri ikäryhmät voivat kohdata. Näytelmä- ja teatteriharrastuksella on merkitystä myös eri sukupolvia yhdistävänä toimintana. Näytelmä- ja teatteritoimintaan tarvitaan enemmän nuoria, etenkin nuoria miehiä mukaan. Nuoret naiset ovat kulttuuriharrastuksissa yleisestikin aktiivisempia kuin samanikäiset miehet.

Tulevaisuudessa kuntien välinen yhteistyö eri harrastusten ylläpitämisessä on haastateltujen mielestä tärkeää. Yhteistyöllä voidaan luoda lisää harrastusmahdollisuuksia, jolloin voidaan vastata ajan muotivirtauksiin ja harrastustrendeihin.

Sitten kun paljon olis tulossa näitä erikoisempia harrastusaloja, niin niihin ei yhden kunnan sisällä tahdo riittää osallistujia. Tässä sitten tämmönen kuntien välinen yhteistyö voisi olla mahdollinen. Esimerkkinä tästä on Nivalan, Pyhäjärven ja Haapajärven kansalaisopiston yhdistyminen isommaksi yksiköksi. Yksi rajoite on se, että tyydytään siihen mitä on valmiina, ei olla omatoimisia. Liikkuminen ei ole rajoite, täällä ainakin toinen tarjoaa toiselle kyytiä ja kunta järjestää tarvittaessa kuljetuksen.

Musiikin harrastustarjonta on maakunnassa aktiivista ja laadukasta. Musiikkiopistot tekevät merkittävää kasvatus- ja opetustyötä. Konsertit keräävät paljon kuulijoita alueella. Paikallisuudella on merkitystä. Tämä näkyy siinä, että oman kunnan kuoroja ja orkestereita käydään mielellään kuuntelemassa.

Tapahtumien suhteen voisi sanoa, että kaikista kunnan omien järjestöjen tapahtumista musiikkitapahtumat ovat niitä, jotka saavat ihmiset liikkeelle. Musiikkipuolella jos tulee joku ulkomainen yhtye tai kuoro tai vaikkapa Kokkolan orkesteri, niin ei ole kuin kourallinen yleisöä.

Ikääntyvien musiikin harrastus painottuu haastateltavien mukaan kuorotoimintaan, puhallinmusiikkiin ja kansanmusiikkiin. Musiikin ja näytelmätoiminnan lisäksi monissa kunnissa on lausuntaryhmiä, jotka esiintyvät monissa eri tilaisuuksissa.

Liikunnan ja kulttuurin parissa toimiminen eroaa muutamien mielestä siten, että liikuntaharrastuksissa lasten ja nuorten vanhemmat ovat aktiivisemmin taustavoimina mukana kuin kulttuuriharrastuksissa. Urheiluseuroissa toimii kaiken ikäisiä, mutta erityisen tärkeänä haastatellut pitävät ikääntyvien aktiivisuutta liikunnan kansalais-toimintaan liittyvässä talkootyössä. Tulevaisuuden kannalta olisi tärkeää houkuttaa eläkeläisten joukosta ihmisiä, jotka kehittäisivät ohjattua terveysliikuntaa omalle ikäryhmälleen. Ohjatut, ryhmissä tapahtuvat liikuntamuodot tuovat ikääntyvien elämään sosiaalista verkostoa, joka usein saattaa merkittävästikin kaventua eläkkeelle jäädessä. Ikääntyvien liikunnallisia harrastuksia toteutetaan jo melko paljon esimerkiksi yhteisten jumppatuokioiden ja sauvakävelylenkkien muodossa.

Ikääntyvillä on paljon eri eläkeläisjärjestöjen ja seurakuntien järjestämää toimintaa päiväkahvitilaisuuksista kuorotoimintaan. Näihin sisältyy paljon myös retkiä ja keskustelutilaisuuksia, joissa on mahdollisuus tavata muita ikätovereita. Joillakin kylillä ikääntyvät ovat kanavoineet aktiivisuuttaan ikätovereistaan huolehtimiseen järjestämällä tempauksia, joilla on autettu huonompikuntoisia ikätovereita, toteutettu ruokapalveluapua, käyty hakemassa heitä yhteisiin vapaamuotoisiin tilaisuuksiin tai muuten vain tapaamassa heitä. Muita auttamalla rakennetaan myös omaa tulevaisuuden turvaverkostoa.

Me perustettiin tämmönen eläkekotiyhdistys. Se otti hoitaakseen kylätoimikunnan tehtävät ja meidän on sitte täällä pidetty semmosia kyläiltoja ja tehty kyläsuunnitelmia ja pidetty eläkeikäisille semmonen kahvitilaisuus ja haettu nekin, jotka ovat siirtyneet täältä muualle kuntaan asumaan. Meillä on semmonen pieni rahasto: yks eläkeläinen testamenttasi meille vähän rahaa ja sillä on sitte ostettu kahvit ja sinne sitte kokoontuu viidestä kymmeneen, joskus jopa viistoistakin. Se on meille tärkeä henkireikä. Just tämmönen, että ne jotka eivät juuri pääse niinkö kylän ulkopuolelle mihinkään henkiin harrastuksiin niin on tämä oma kerhohuone...Tärkeintä on se, että he saavat tulla yhteen ja keskustella. Lähinnä siellä keskustellaan mitä kukaki on sairastanu, missä

joku on käynny ja sitte toki siellä kerrotaan vanhoja kaskuja ja tarinoita. Joskus siellä nauretaan kovasti...täällä on esimerkiks pari karjalaista emäntääki niin...niistäki aina joku käy siellä ja ne kertoo sitte niitä karjalaisia...Siellä on oikeastaan semmonen...tavallaan juttelukerho.

5 Sukupolvet erossa ja yhdessä

Haastateltujen mielestä eri ikäryhmät, ikääntyvät mukaan lukien, viihtyvät omissa porukoissaan ja harrastaminen on liian sidoksissa ikäryhmiin. Sukupolvien välinen kuilu on kasvanut ja esimerkiksi ikääntyvien ja lasten väliset kontaktit harventuneet. Kun työssäkäyvien vapaa-aika on vähentynyt ja vapaa-ajan viettotavat ovat muuttuneet, keskeiseksi kysymykseksi harrastamisen ja yhdistystoiminnan kannalta nouseekin se, miten saadaan nuoremmat ihmiset mukaan toimintaan: mikä on se asia joka yhdistää eri ikäryhmiä?

Työn ja selviytymisen eetokset, jotka ovat iskostuneet sota-ajan eläneisiin sukupolviin, eivät ole siirtyneet seuraaviin sukupolviin, kuten eräs haastatelluista totesi. Harrastaminen on muuttunut siten, että entisen kaltaiseen, koko kyläyhteisön kattavaan toimintaan ei helposti saada ihmisiä sitoutumaan. Yksilökeskeiset ja henkilökohtaiseen valintaan perustuvat harrastukset ovat yleistyneet. Myös viihde-elektroniikka (televideo, tietokoneet) vievät nykyään suuren osan ihmisten vapaa-ajasta. Ihmiset pysyvät kotonaan television ja tietokoneiden parissa. Paikkaan sidottu kollektiivisuus on saanut rinnalleen uusia yhteisöllisyyden muotoja, jotka mahdollistavat reaaliaikaisenkin kommunikaation yli kunta- ja maakuntarajojen.

Haastatelluista kuitenkin nousi onnistuneita esimerkkejä tapahtumista, joissa sekä ikääntyvät että nuoremmat ihmiset ovat olleet mukana. Näytelmäharrastus tai harrastajateatterit ovat yksi hyvä esimerkki. Muutamissa kunnissa kiinnostus vanhoja työkohteita kohtaan on saanut eri sukupolvet toimimaan yhdessä.

Pieni semmonen hyvää mieltä aiheuttanu asia, ku meillä oli perinnekeskuksessa järjestettiin semmonen traktoriparaati [...] Ja kutsuttiin sitten pitäjän nuoria isäntiä sinne traktoreiden kans ja niitä pyydettiin sitten mukaan myös liikenteenohjaukseen. Niin minä oikein nautin, kun tähän perinnekeskuksen toimintaan ei tahottu näitä nuoria isäntiä saada ollenkaan. Ja sitte ko suunniteltiin sitten sitä liikenteenohjausta, niin ne nuoret isännät jäi keskenään puhumaan sinne pihalle, vielä sen jälkeken ko me vanhat lähettiin sieltä pois. Että tämmöisten harrastusten kautta sitä sukupolvien välistä kuilua voisi kaventaa.

Ikääntyvien rooli on tärkeä sukupolvien välisen yhteyden ylläpitämisessä ja sosiaalisen jatkuvuuden luomisessa. Tätä jatkuvuutta horjuttaa nuorten ihmisten muuttaminen pois kotiseudulta, jolloin etäisyys omaan sukuun ja synnyinseutuun kasvaa. Ikääntyvät kokevat usein, että nuorempien kanssa yhdessä toimiminen antaa virikkeitä ja iloa. Tiedon siirtämisellä on ikääntyvälle usein sosiaalipsykologinen vaikutus: ihminen tuntee itsensä tärkeäksi ja tarpeelliseksi kun hänen osaamistaan pidetään arvossa ja tiedot ja taidot välittyvät seuraaville sukupolville.

6 Aktiivisuus – passiivisuus

Tarkasteltaessa aktiivisuutta ikääntyvien keskuudessa aktiivisempia ovat ne ikääntyvät, jotka ovat aiemmissakin elämänvaiheissaan osallistuneet yhteiskunnallisiin tehtäviin tai kansalaistoimintaan. Haastateltujen mielestä ikääntyvät osallistuvat etenkin erilaisiin tapahtumiin ja tilaisuuksiin, mutta järjestelyvastuu jää useimmiten samojen henkilöiden varaan. Nämä henkilöt voivatkin olla monessa erityyppisessä toiminnassa mukana, kuten kaikki tutkimukseen haastatellut ovat olleet. Mukana oleminen ja aktiivisuus ovat sidoksissa myös yksilön terveydentilaan, toimintakykyyn sekä taloudellisiin ja sosiaalisiin voimavaroihin. Osa aktiivisista haluaa irtautua toiminnoista ikäänsä vedoten. Haastateltujen mielestä suurin osa ikääntyvistä on kuitenkin niitä, jotka haluavat suuntautua tekemiseen ja itsensä kehittämiseen, ei niinkään osallistua organisointiin tai hallinnollisiin tehtäviin.

Usein odotetaan että kaikki on valmista. Monilla kehittäminen on sitä, että tönitään muita 'tehkääpä sitä tai tehkääpä tätä'. Eli jotkut tulevat antamaan ideoitaan, mutta eivät osallistu käytännön tekemiseen.

Haastatellut arvioivat, että vastuunkantaminen kasaa paljon tehtäviä pienelle toimijajoukolle vähillä määrärahoilla. Haastateltujen mielestä tämä on yksi syy ikääntyvien passiivisuuteen ja haluun toimia yhdistysten rivi- ja kannattajajäsenenä.

Tarpeellisuudentunteen lisäksi aktiivisuus ja harrastaminen edistävät myös henkistä ja fyysistä kuntoa. Toisten seurassa oleminen ja yhdessä tekeminen virkistävät mieltä, jolloin seniorille ei jää aikaa kuunnella oman kehonsa kolotuksia. Esimerkiksi eläkeläisten kahvitaukoissa useat kokivat, että sieltä lähdettyään ihmiset vaikuttivat reippaammilta ja iloisemmilta.

Aktiivinen toiminta ja harrastaminen edistävät mielenvirkeyttä ja varmaan terveyttäkin. Ainakin henkistä puolta se virkeyttää ja kyllä minusta aktiivisuus edistää fyysistäkin puolta. Se ettei jää neljän seinän sisälle pyörittämään peukaloita, vaan on toisten ihmisten seurassa ja vaihtaa ajatuksia, se tuo merkitystä elämään.

Erilaisiin (yhdistys)toimintoihin aktivoiminen olisi tärkeää etenkin siinä vaiheessa, kun ihminen jää eläkkeelle. Se on elämänvaihe, jossa voi pudota ikään kuin tyhjän päälle. Monet sosiaaliset siteet katkeavat ja ihminen herkistyy miettimään tarpeellisuuttaan ja omanarvontunto voi laskea. Toisaalta ikääntyvien omat henkilökohtaiset voimavarat tulisi ottaa huomioon eikä heidän harteilleen pitäisi asettaa liian suuria velvoitteita. Toiminta pitäisi organisoida siten, että ikääntyvät voivat toimia omien resurssiensa mukaisesti.

Mää aattelen sillä tavalla, että kun on pitkän päivätyön tehnyt: kovia työpäiviä suhteellisen pienellä palkalla. Niin mä katon, että mä oon eläkkeeni ihan rehellisesti ansainnu. Mää en nauti yhtään huonolla omallatunnolla tai sillä lailla, että voi voi kun mä

nyt oon tässä eläkkeellä. Mut siitä huolimatta on sellanen toiminnan tarve, että joka tapauksessa haluaa tehdä jotakin. Kyllä mä vielä kirjotan, luennoin, käyn opettamassa ja teen siis pieniä työhommia. Semmonen toiminta, että voi tehdä vielä jotakin ja että pystyy olemaan hyödyksi vielä. Voi jotenkin hyödyttää muuta, tehdä jollekin muulle jotakin on sitten näitten tämmösten syöpäyhdistysten organisaatiossa mukana oleminen tai seurakunnan toiminnoissa mukana oleminen.

Viime aikoina on puhuttu (mm. Liikkanen 2005, 29) yhteiskunnallisesta muutoksesta, jossa omat yksityiselämän kiinnostukset ja siitä kumpuava identiteetti tulevat yhä keskeisemmiksi yksilöiden toimintojen määrittäjiksi. Elämää ei enää ajatellakaan työstä käsin, vaan yksityisyydestä, perheestä, harrastuksista ja omasta identiteetistä käsin. Tämän kulttuurisen yksilöllistymisen myötä kollektiivisuuden perinteiset ilmentymät ovat muuttaneet muotoaan tai vähenemässä. Muutamat haastatellut toivovatkin, että yhteiskunnallisia asioita tulisi tarkastella sosiaalisen vastuun näkökulmasta, jossa hyväkuntoiset ikääntyvät voisivat olla toimijoina.

Esimerkiksi yksinäiset ihmiset ja monet perheet tarvitsisivat tukea. Ja tässä ikääntyvillä voisi olla "missio". Sosiaalinen tukiverkosto voitaisiin toteuttaa esimerkiksi seurakunnan diakoniatyön avulla tai minkä tahansa muunkin yhdistyksen kautta. Parempi-kuntoiset ikääntyvät voisivat huolehtia huonompikuntoisten ja iäkkäimpien henkisestä hyvinvoinnista: järjestää kyyditystä esimerkiksi konsertteihin jne. Tämänkaltaisessa vastuunottamisessa on tällä hetkellä ohjauksen puutetta, ehkä arkuutta ja itsensä väheksymistäkin. Vastuunäkökulmasta tarkasteltuna keskeisiä ohjaavia organisaatioita voisivat olla sosiaalipsykiatriset yhdistykset, eläkeläisjärjestöt ja seurakunnat. Kouluissa ja päiväkodeissa ikääntyvät voisivat olla "kummeina" tai "isovanhempina".

Maaseutukulttuurin parissa toimiminen ja osallistuminen eivät ainoastaan tuo lisäarvoa kuntien palveluihin. Maaseutukulttuurin eri muodot tulisi nähdä ennaltaehkäisevänä toimintana ihmisen terveyden kannalta: mitä enemmän ikääntyvät liikkuvat, harrastavat ja osallistuvat, sitä vähemmän he sairastavat. Tämän vuoksi kulttuuriin ja vapaaehtoistoimintaan tulisi myös panostaa taloudellisesti ja kulttuuri ja liikunta tulisi nähdä olennaisena osana ihmisten hyvinvointia. Kuntien välinen yhteistyö lisäisi etenkin kulttuuri- mutta myös liikuntapalveluiden tarjontaa.

Semmoseen kuntaanhan jäädään, semmoseen ehkä jopa tullaan, jossa on viihtyvyyttä ja viihtyvyys on tuleen tietysti palveluista, mutta kyllä se tulee maaseutukulttuurin elävyydestä. Eli jos 65-vuotias jää eläkkeelle, hän saattaa alkaa miettiä kotiseudulle muuttamista. Kyllä hän varmaan miettii sitäkin, että mitä siellä sitten voisi tehdä. Kyllä sen koko kentän täytyy olla elävää ja semmoinen että siihen pääsee mukaan. Silloin se muutto on konkreettinen hyöty kunnalle.

Minusta olisi tärkeää terveys- ja kulttuuripuolen yhdistäminen tai niiden yhteyksien vahvistaminen. Puhun nyt tietysti siitä näkökulmasta, mistä leipäni oon saanu. En pääse mihinkään siitä, ja tilastotkin kertoo sen, että näissä maalaiskunnissa ikävakiot ja rakenteet kertoo sen, että niissä on suhteellisen paljon näitä pitkäaikaissairaita. Sydän- ja verisuonisairauksia, reumaa, psykiatrisia sairauksia ja tuki- ja liikuntaelin-sairauksia. Silloinhan olennainen asia tulevien vuosikymmenien aikana ajatellen, että sitten kun on vuodepotilas, ei oo enää kulttuurinkaan kuluttaja. Puhumattakaan toimija. Sillä tavalla terveiden elintapojen ja kunnon kohottamisen ja ylläpitämisen... pitäisi nähdä kulttuuritekijänä. Peruslähtökohtana. Sitten tähän liittyy vielä tämä yhteisöllisyys. Nythän tutkimukset selvästi osoittaa sen, että yhteisöllisyydellä on suoranaisten vaikutus terveyteen. Ja mä toivonkin, että se rupeais näkymään, eli palaan siihen ajatukseen, että minusta tämä on nyt parempi ajankohta kuin esimerkiks kymmenen

tai kaksikymmentä vuotta sitten. Minusta nämä asiat pitäisi tuua esille ja se olisi hyvää tehdä yhteistyössä terveystieteiden kanssa.

Päätöksentekijöiden pitäisi oivaltaa se, että kulttuurin ja matkailuun pitäisi kunnan myös panostaa taloudellisesti, eivät ne muuten tuo kuntaan rahaa. Mutta käytäntöhän on nyt sellainen että näiltä aloilta ollaan ensimmäisenä leikkaamassa rahoja.

Mahdollisuuksia ja esimerkiksi tiloja aktiiviseen toimintaan on, mutta innokkuutta ikääntyvillä voisi olla enemmän. Ikääntyville on kuitenkin tärkeää, että he voisivat asua omassa kodissa, omalla kylällä mahdollisimman pitkään ja tällöin kulkuyhteydet ovat yksi rajoittava tekijä sivukylillä asuvilla.

Omassa kunnassa ainakin päiväkeskustoiminnalla pyritään juuri siihen, että ikääntyvät tulisivat käymään siellä syömässä, kahvilla ja erilaisissa keskustelutilaisuuksissa, jopa saunomassakin.

7 Aktivoimisen keinoja

Useissa tutkimuksissa ennakoidaan ikääntyvien elämäntapojen säilyvän pidempään samanmuotoisena kuin heidän työssäoloaikanaan. Harrastukset, matkustaminen, oppiminen, itsensä kehittäminen jne. ovat olennainen osa heidän arkeaan ja saattavat jopa vahvistua ns. kolmannen ikävaiheen aikana.

Väestön ikääntyminen on globalisaation ohella EU:n keskeisimpiä tulevaisuuden haasteita. Suomessa väestön ikääntyminen on erityisen voimakasta; alueellisesti ikääntyvien suhteellinen määrä lisääntyy maaseudulla. Valtaosa ikääntyvistä asuu ja haluaisi asua omassa kodissa mahdollisimman pitkään, mutta tätä vaikeuttavat kuitenkin terveyden ja liikkumiskyvyn heikentyminen. Muuttoliikkeen seurauksena monet ikääntyvät asuvat pitkien etäisyyksien päässä lapsistaan tai lähiomaisistaan, mikä saattaa lisätä turvattomuuden tunnetta ja yksinäisyyttä. Ikääntyvien sosiaalisen verkoston ylläpitämiseksi ja arjesta selviytymiseksi tulisi hakea toimintamuotoja, joissa kyläyhteisöt ja eri yhdistykset, kuntien ohella, ovat palveluiden ja aktiviteettien tuottajia. Myös tietotekniikan avulla voidaan helpottaa tiettyjen palveluiden saatavuutta.

Ikääntyvät voivat myös omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, että kotona asuminen ikääntymisestä huolimatta on mahdollista. Seniori 2000 -raportissa (Sonkin ym.1999, 173) suositellaan ikääntyviä huolehtimaan esimerkiksi siitä, että heidän elämänsisältönsä tyydyttää heitä itseään. Naapurit, harrastusryhmät ja eri yhdistykset tarjoavat mahdollisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen ja itsensä kehittämiseen. Edellä mainitussa raportissa ikääntyviä kehoitetaan olemaan aktiivisia myös asumiseen liittyvissä asioissa ja ennakoimaan mm. esteetöntä liikkumista omassa asuinympäristössä.

Haastatteluissakin nousi esiin, että aktiivisimmat ikääntyvät löytävät ja osaavat haakeutua heitä kiinnostaviin toimintoihin. Sen sijaan passiivisimmat ovat vaarassa syrjäytyä. Syrjäytymisen ehkäisemisessä avainasemassa ovat kuntien sosiaali- ja terveystoimi, sivistys-, kulttuuri- ja liikuntatoimi sekä seurakunnat yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kuntien palvelu- ja rakenneuudistus antaa mahdollisuuksia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin ennakkoluulottomalle yhteistyölle.

Ikääntyvät on viime aikoina käydyissä keskusteluissa nähty ennen kaikkea palveluiden käyttäjinä ja kuluttajina, vähemmän toimivina palveluiden tuottajina tai ideoijina. Kunnissa ollaan huolissaan siitä, miten vaadittavat vanhusten palvelut, kuten avopalvelut, saadaan tulevaisuudessa järjestettyä ikääntyvien määrän noustessa ja vastaavasti nuorten vähetessä.

Kainuussa ja erityisesti Ristijärven kunnassa on käynnistynyt elinkeinopainotteinen Senioripolis -osaamiskeskittymä. Osaamiskeskittymä toimii verkostona, joka koordinoi ja aktivoi julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita kehittämään uusia toimintatapoja senioreiden hyvinvointipalveluiden turvaamiseksi ja kehittämiseksi (www.senioripolis.com). Ristijärven kunnassa on panostettu ikääntyvien asumisviihtyvyyteen rakentamalla ikääntyville suunniteltuja senioriasuntoja. Monitoimikeskus mahdollistaa senioriliikunnan harrastamisen ja tarjoaa lisäksi mieltä virkistäviä toi-

mintoja. Lisäksi ikääntyville on suunnattu oma opintojärjestelmä Senioriakatemia, jossa voi opiskella taide- ja kulttuuriaineita iästä ja pohjakoulutuksesta riippumatta. Senioripolis-toiminnan tavoitteisiin liittyy myös laajojen hankkeiden ja tutkimusten toteuttaminen eri yhteistyökumppaneiden kanssa.

Saksassa on jo 20 vuotta sitten kehitetty toimintaa, jossa ikääntyvät itse ovat aktiivisia toimijoita. Bonnissa toimiva, voittoa tavoittelematon seniorieksperttipalvelu, SES (Senior Experten Service) tarjoaa seniorijäsentensä kokemusta ja asiantuntemusta yritysten ja yhteisöjen käyttöön eri puolille maailmaa. Seniorieksperdit työskentelevät ilman palkkiota, ja yleensä toimeksiantaja maksaa mahdollisuuksien mukaan matkakulut, ruoan ja majoituksen sekä pienehkön taskurahan (www.ses-bonn.de).

Neljännessä maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa 2005–2008 *Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuamme* (s. 33) valotetaan näkökulmaa, jossa hyväkuntoiset, viireät ikääntyvät voisivat antaa osaamisensa maaseutukuntien käyttöön. He voivat olla esimerkiksi synnyttämässä markkinoita eri alojen yrityksille, kuten hoiva- ja remonttialoille, puutarha- ja maisemanhoitoon sekä kulttuurin ja matkailuun. Kaustisen seutukunnassa toimivan Pirityiset ry:n Leader -kehittämissuunnitelmassa Kylä Maailmassa (2007–2013) ikääntyvät nähdään paitsi palveluiden käyttäjinä myös aktiivisina kehittäjinä.

Ikääntyvillä on paljon tieto-taitoa, joita ei ole tarpeeksi hyödynnetty. Haastateltujen mielestä muun muassa kulttuuriperinteen ja muistitiedon siirtäminen ovat asioita, joiden välittämisessä ikääntyvillä on keskeinen asema. Ikääntyville on muodostunut vahva side asuinpaikkojensa lähi- ja luonnonympäristöön, historiaan ja paikallisperinteeseen. Nämä tiedot ja taidot ovat vaarassa hävitä, ellei niitä siirretä nuoremmille sukupolville.

Maaseutukulttuurin kehittämisessä yhtenä hidasteena pidetään poliittisten päätöntekijöiden ja vapaaehtoistoimijoiden vähäistä yhteistyötä ja sitä, että nämä ovat usein eri henkilöitä.

Ne, jotka toimivat kunnallisissa päätöselimissä, niitä ei juuri koskaan näe esimerkiksi kulttuuritilaisuuksissa. Sitten ne esimerkiksi kulttuuripuolen ihmiset, jotka vaaleissa ovat ehdokkaina, heitä ei valita tai sitten heidän ajatuksensa eivät saa kannatusta päätävissä elimissä. Se sitten vaikuttaa siihen poliittiseen ja taloudelliseen tukeen kulttuuripuolella. Harrastamisessa ei sinänsä ole mitään rajoja, jos vain löytyy innostusta ja ideoita. Siinä on se mahdollisuuksien raja.

Mahdollisuuksia löytyisi vaikka kuinka paljon ja varmasti myös aktiiveja, kunhan olisi joku joka ohjaisi ja koordinoisi eri toimintoja. Nämä systeemit ovat nykyisin melko kankeita, aina pitää anoa ja päätösten tekeminen on hidasta. Ohjaaja- tai vetäjäpula rajoittaa myös.

Ikääntyvistä vain pieni ydinjoukko toimii aktiivisimmin. Suurin tarve haastateltujen mielestä olisi aktivoijalle tai koordinaattorille, joka innostaisi ihmisiä mukaan erilaisin toimintamuotoihin, delegoisi erilaisia tehtäviä ja järjestelyvastuuta yhdistyksille. Tärkeää olisi, että tämä yhdyshenkilö pitäisi yhteyttä ja kävisi tapaamassa toimijoita. Kunnilta toivotaan myös pieniä panostuksia tai määrärahoja eri toimijoille, joiden avulla voitaisiin järjestää tapahtumia ja tilaisuuksia. Tällä keinolla kevennettäisiin vapaa-aikasihteereiden ja kulttuuritoimen työtä ja voitaisiin lisätä palveluiden tarjontaa. Toimiva malli olisi, että kunnassa tai useamman kunnan alueella olisi palkattuna henkilö, joka voisi auttaa hallinnollisissa asioissa, mutta vastuu käytännön järjestelyistä annettaisiin esimerkiksi yhdistyksille.

Yksi tapa voisi olla, että näitä virkaihmissä jalkautettaisiin tämmöiseen innostustyöhön, yhteyksien pitämiseen ja luomiseen. Että saataisiin ihmiset liikkeelle. Ovatko nämä innostajat sitten olemassa olevia virkamiehiä, joilta otetaan toimisto pois ja sanotaan heille, että alahan kiertää pitäjää ja käymään ihmisten luona. Jotain tämän suuntaista minä enemmän toivoisin. Ei välttämättä mitään uusia rakennuksia, vaan enemmän konsultointitoimintaa. Sen olen oman työni kautta oppinut, että pitää jalkautua, muuten ei ihmisiä saada liikkeelle. EU-rahoitus on antanut tukea monenlaiseen ja nämä hankkeethan ovat juuri taito- ja aktiivisuuslaji.

Ulkopuolista asiantuntijuutta kaivataan myös kulttuuripalveluiden ja -tapahtumien jatkokehittäelyssä, tuotteistamisessa ja matkailullisessa hyödyntämisessä. Niissä tarvitaan taitoja, joita ikääntyvillä ei välttämättä ole. EU-rahoituksessa ongelmana koettiin hankkeiden hallinnointi sekä kuntaosuuksien vähyys. Olisi tärkeää, että vireää maaseutukulttuuria on tarjolla kaikilla tasoilla: pienissä kyläpuhdoissa, kylissä, kunnissa, seutukunnissa ja maakuntatasolla.

Keskeisin kysymys haastateltujen mielestä on, mikä saa ikääntyvät ihmiset liikkeelle ja toimimaan aktiivisesti? Muutamien mielestä ikääntyvät saadaan helposti liikkeelle esimerkiksi ympäristöön, maisemanhoitoon, perinnetietoutta sisältyviin tempauksiin ja talkoisiin.

Ikääntyvillä on halutessaan mahdollisuus olla mukana monissa maaseutukulttuurin eri kehittämistoiminnoissa. Kaikessa mihin vain kiinnostusta riittää. Ikä ja terveys saattavat tuoda joitain rajoitteita. Muutamien haastateltujen mielestä passiivisuuden syynä voi olla arkuus. Tästä syystä henkilökohtainen kannustaminen ja rohkaiseminen ovat tärkeitä.

Että sillä lailla kannattaa niin kuin myöskin sen ikääntyvän väen tämmönen viihtyvyytaso pitää hyvänä. Tehä niitä mahdollisuuksia, lisätä niitä. Se on kunnankin hyöty. Ainoa tässä on se, että ne ikääntyvät eivät voi kovin paljon tehdä sen nuoren väen hyväksi. Siinä on sitte se työpaikka, joka on ratkaiseva tekijä. Nuorethan jää mikäli on työpaikkoja.

Tehokkaimpana aktivointimenetelmänä pidetään henkilökohtaista kutsua. Lehti-ilmoituksilla ei saada passiivisimpia liikkeelle, vaan tehokkaampaa on puhelinsoitto tai käynti ihmisten luona. Tähän tarvitaan ihmisiä, jotka soittavat ja käyvät rohkaisemassa ja pyytämässä ihmisiä mukaan toimintaan. Eli tarvitaan aktivoija, joka jaksaa innostaa ihmisiä mukaan. Kuntien ja seurakuntien palveluksessa on työvoimaa, mutta byrokraatia on kasvanut niin, että näillä ihmisillä menee suurin osa ajasta hallinnollisiin tehtäviin: "Nämä toimistoihmiset pitäisi jalkauttaa kentälle."

Usein samat ihmiset ovat aktiviteettien käynnistäjiä ja haluavat olla kaikessa mukana, jolloin passiivisemmat jäävät helposti syrjään. Passiivisten mukaan saaminen riippuu tavasta miten toiminnan järjestäminen käynnistetään. Käynnistäminen tulisi tehdä siten, että ulkopuolisenkin olisi mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa toimintaan. Aktiivisimpien toimijoiden tulisi rohkeammin jakaa vastuuta ja organisoida järjestelyjä myös muille. Tärkeintä on riittävän avoimen me-hengen luominen.

Aktivoiminen on taitolaji. Ne jotka ovat tottuneet organisoimaan osaavat kyllä vetää toisetkin mukaan oikealla tavalla. Sitten on tietysti niitä jotka eivät osallistu vaikka kuinka yritettäisiin. Sekin voi muuttaa tilannetta, jos harrastusaloja painotetaan eri tavoin ja ihmiset pääsevät näyttämään niitä taitoja joissa ovat hyviä. Koska usein käy niin, että tehdään samoja asioita ja niissä on ne samat henkilöt osallistujina, mutta jos systeemiä vähän muutetaan, niihin voi osallistua muitakin. Hyödynnettäisiin paremmin ja monipuolisemmin ihmisten vahvuusaloja.

8 Kehittämistoimenpiteitä

Alla olevissa hankeideoissa tavoitteena on kehittää toimintoja, joissa ikääntyvät ovat aktiivisina toimijoina.

a) Senioriohjaaja -toiminta

Tavoite: Ikääntyville suunnattujen laaja-alaisten toimintojen suunnittelu ja koordinointi. Tehtävänä on kartoittaa ikääntyvien tarpeita ja tunnistaa olemassa olevia voimavaroja. Senioriohjaaja järjestää koulutusta, tiedottaa sekä järjestää yhteistoimintaa eri alojen toimijoiden kesken (kunnat, seurakunnat, kolmas sektori).

b) Ennaltaehkäisevän toiminnan hanke

Tavoite: Selvitetään uusia ennaltaehkäisevän toiminnan keinoja ikääntyvien elämänlaadun parantamiseksi. Kehitetään erilaisia toimintamuotoja ikääntyvien terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi. Hankkeeseen sisältyy pienempiä erillishankkeita, mm. kotona asumiseen, liikuntaan, kulttuuriin, tietotekniikan hallintaan, ikääntyvien yhteisiin tempauksiin ja ikääntyvien keskinäiseen tukiverkostoon liittyen.

Hanke toteutetaan sektorirajat ylittävänä yhteistyönä (kuntien eri hallinnon alat, seurakunnat, yhdistykset, hoiva- ja palvelualan yritykset).

c) Seniorikonsulttien kehittämishanke

Tavoite: Kartoitetaan kohdennettuja toimintamuotoja, joissa ikääntyvät voivat olla mukana omalla asiantuntemuksellaan ja läsnäolollaan. Toiminnot voivat kohdistua yhteiskunnan eri osa-alueille. Esimerkiksi:

- sukupolvien verkostot, mm. mummo- ja vaaritoiminta kouluissa ja päiväkodeissa
- rakennus- ja ympäristöhoito
- paikallisen kulttuurin tietämys.

Kirjallisuus

- Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme (2004) Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 10/2004.
- Hanifi, R. (2005) Ikääntyneiden osallistuva vapaa-aika. Teoksessa Liikkanen, M. & Hanifi, R. & Hannula, U. Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus. Edita Prima Oy. Helsinki. S. 171–187.
- Heikkala, J. (2001) Järjestön strategia. Tampere University Press. Tampere.
- Heikkinen, E. & Marin, M. (2002) Esipuhe. Teoksessa Vanhuuden voimavarat. Tammi. Helsinki. S. 6–9.
- Huuhtanen, P. (2001) Eri ikäiset ovat työyhteisön voimavara. Työterveiset 1/2001, s. 7–9.
- Julkunen, R. (2003) Kuusikymmentä ja työssä. SoPhi. Jyväskylä.
- Kylä Maailmassa (2005) Pirityiset ry:n kehittämisohjelma 2007–2013 Kaustisen seutukunnassa. Kaustinen.
- Liikkanen, M. (2005) Vapaa-aika muutoksessa – merkitykset, rajoitteet ja valinnat. Teoksessa Liikkanen, M. & Hanifi, R. & Hannula, U. Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä. Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Tilastokeskus. Edita Prima Oy. Helsinki. S. 7–29.
- Senioriteetti voimavarana (1998) Toim. J. Heinonen. Gaudeamus. Helsinki.
- Sonkin, L. & Petäkoski-Hult, T. & Rönkä, K. & Södergård, H. (1999) Seniori 2000. Ikääntyvä Suomi uudelle vuosituhannele. Sitra 233. Yliopistopaino. Helsinki.
- Tuorila, H. (2004) Ikääntyvä, vanhus vai seniori? Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti 4/2004. Helsinki. S. 36–38.
- Vanhuuden voimavarat (2002) Toim. Heikkinen, E. & Marin, M. Tammi. Helsinki.